

Ekologiczne i krajobrazowe znaczenie dolin rzecznych w organizacji rekreacyjnej funkcji miasta Poznania

Magdalena Szczepańska

The Ecological and
Scenic Significance
of River Valleys
in the Recreational
Function of Poznań

Ryc. 1. Cztery kliny zieleni utworzone
w dolinach rzecznych miasta Poznania

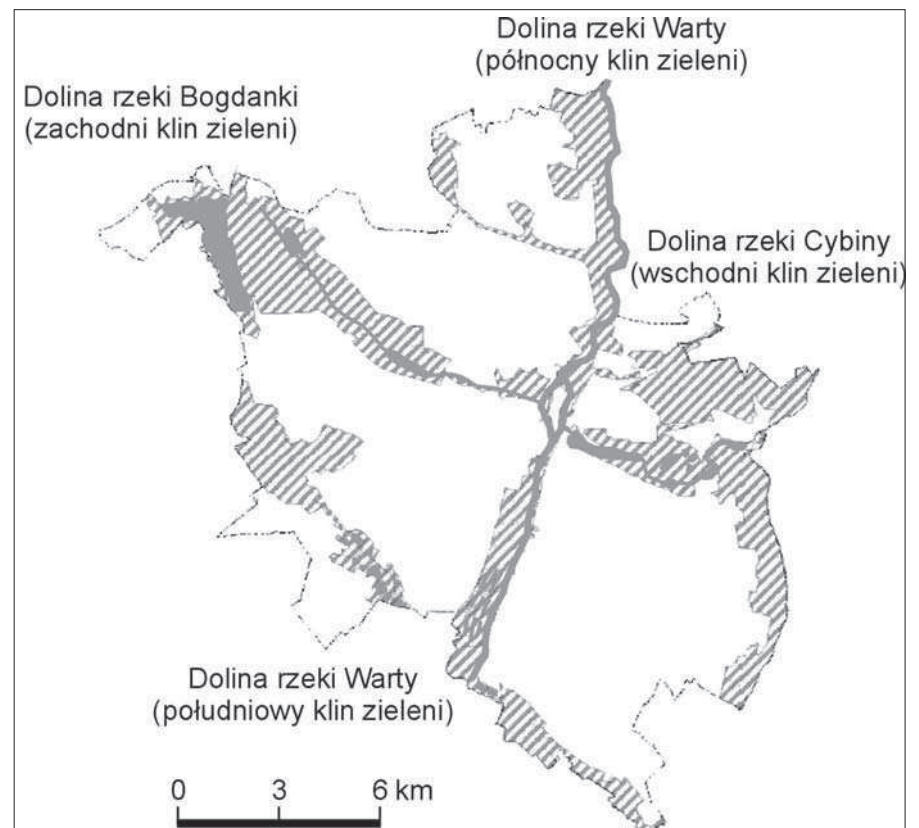
Fig. 1. Four green belts created
in the river valleys of Poznań

Wstęp

Introduction

Rzeki od pradawnych czasów służyły człowiekowi jako drogi wodne, granice i bariery obronne, miejsce połowu ryb, szlaki spływu drewna i innych surowców oraz źródło energii napędzającej młyny. Z tych powodów nad brzegami rzek lokowano osady i miasta, natomiast doliny rzeczne wykorzystywano jako żyzniejsze tereny rolnicze lub traktowano jako nieużytki ze względu na skomplikowaną rzeźbę i podmokłe tereny. Z upływem czasu naturalne ciek wodne, wskutek silnej urbanizacji terenu i technicznego uregulowania ich koryt, utraciły swój dawny charakter, stając się niekiedy kanałami miejskimi. W wielu przypadkach rzeki zaczęły przyjmować spły-

wy z miast, głównie ścieki opadowe a nawet ścieki bytowe, co pozbawiło doliny rzeczne pozytywnych funkcji krajobrazowych i korzystnego wpływu na mikroklimat miasta. Prócz tego, w miastach wskutek silnego uszczelnienia zlewni zanikła infiltracja wód opadowych do gruntu, przez to odnawianie zasobów wód podziemnych zostało drastycznie ograniczone, a spływająca woda zawiera często wiele zanieczyszczeń pochodzenia antropogenicznego (pyły przemysłowe, odpadki, substancje ropopochodne, metale ciężkie). Ponadto, przy dużym zanieczyszczeniu powietrza, słabym przewietrzaniu i inwersji temperatury, miasta, które zbyt silnie zagospodarowały położone w nich doliny rzeczne, zostały narażone na powstawanie tzw. smogu. Jednocześnie zauważono, że w intensywnie rozwijających się

miastach brakuje naturalnych biologicznie czynnych obszarów. Nałożenie się tych zjawisk decyduje o pogarszających się warunkach zdrowotnych i sanitarnych na terenach miejskich.

Aby poprawić komfort życia w mieście i zachować najwarteściowsze elementy naturalnego krajobrazu, zaczęto formułować plany urbanistyczne w nawiązaniu do warunków fizjograficznych. To właśnie doliny rzeczne i towarzysząca im roślinność stanowiła w Poznaniu podstawę do powstania tzw. pierścieniowo – klinowego systemu terenów zieleni (ryc. 1). Początki tego systemu opracował w 1914 roku H. J. Stübben, a rozbudował w 1932 roku W. Czarnecki. Cztery zachowane do dziś naturalne kliny zieleni ukształtowane zostały w dolinach rzek przepływających przez miasto i zbiegających się w śródmieściu: Warty (północny i południowy klin zieleni), Bogdanki (zachodni), Cybiny (wschodni).

Znaczenie rzeki w mieście

The significance of the river in the city

Powierzchnie wodne, w tym rzeki, są specyficznym akcentem klimatotwórczym miasta; wpływ tych powierzchni zależy od ich wielkości, położenia względem miasta, ukształtowania terenu i termiki wody.

Wpływ rzeki na klimat miasta ocenia się jako znaczący w najbliższym jej sąsiedztwie. Zdaniem Lewińskiej [Lewińska 2000] dla miasta usytuowanego w dolinie rzeki to właśnie jej dolina powinna stanowić główną oś rozwoju i pełnić funkcję ciągu przewietrzającego. Obserwowana tendencja do koncentrycznego rozwoju miasta, podyktowana głównie względami ekonomicznymi (jak np. infrastruktura techniczna, skrócenie czasu dojazdu i in.), nie znajduje potwierdzenia w warunkach ekologicznych. Dążność do wykorzystania efektów klimatycznych rzeki i jej doliny skłania do preferowania zabudowy pasmowej, równoległej do osi doliny rzeki i przeważających kierunków wiatrów. Korzyści stąd płynące dotyczą minimalizacji niekorzystnych wpływów urbanizacji na środowisko klimatyczne, a w tym utrzymanie dostatecznego przewietrzania miasta.

Zdaniem Gacki-Grzesikiewicz [Gacka-Grzesikiewicz 2000] rzekę i jej dolinę należy traktować jako jeden system ekologiczny mający wpływ na różnorodność siedlisk i biocenoz. Doliny rzeczne są ważnym elementem przyrodniczym, gdyż tworzą korytarze ekologiczne umożliwiające przemieszczanie zwierząt w skali kraju i kontynentu. Ze względu na postępującą fragmentaryzację środowisk i liczne bariery związane z urbanizacją i rozwojem infrastruktury, często są to (lub mogą być) jedyne drogi rozprzestrzeniania gatunków.

Obecnie rzeki stanowią nieodłączny składnik krajobrazu wielu atrakcyjnych turystycznie miast, np. Sekwana w Paryżu, Tamiza w Londynie. Według Dreszera [Dreszer 2006] dobrze zagospodarowana rzeka to dla większości ludzi możliwość specyficznego, refleksyjnego doświadczania przestrzeni wraz z komfortem dalekiego, kontemplacyjnego spojrzenia, a możliwość obserwacji krajobrazu z łodzi tworzy sytuację niebanalnego przeżycia. Na wodzie doświadczamy innych emocji i innego odczucia czasu. Ponadto obiekty pływające na wodzie ożywiają rzekę obserwowaną z brzegu, przyciągają wzrok, skupiają uwagę, stają się punktami zainteresowania. Ruch wielu obiektów buduje przestrzenny spektakl. Stworzenie warunków do powszechnego korzystania z rekreacji na wodzie jest elementem podstawowym i decydującym o atrakcyjności rzeki.

Doliny rzeczne Poznania

River valleys of Poznań

Poznań leży na Pojezierzu Wielkopolskim, stąd na obszarze miasta znajduje się gęsta sieć rzek, duże, naturalnie ukształtowane jeziora oraz liczne oczka polodowcowe. Przez Poznań przepływa wiele cieków wodnych: rzek, strumieni, potoków, kanałów i rowów. Najważniejsza rzeka miasta – Warta, dzieli

miasto na część lewo- i prawobrzeżną. Większe cieki – dopływy Warty to: Bogdanka (9 km), Cybina (9 km), Strumień Junikowski (8,4 km), Głuszynka (7 km), Główna (6 km) [Raport o stanie miasta 2003].

Dolina Warty

The Warta valley

Warta przepływa przez Poznań z południa na północ, jest uregulowana i żeglowna w granicach administracyjnych miasta na odcinku 15 km. Cała rzeka posiada długość 808,2 km, a powierzchnia jej zlewni wynosi 54528,7 km². Warta jest trzecią rzeką w Polsce pod względem długości po Wiśle i Odrze [Gołdyn 1996].

Dolina rzeki Warty, główna oś układu przyrodniczego Wielkopolski, stanowi korytarz ekologiczny o randze krajowej (obszar poznański Warty – 25K). Jednocześnie jest jednym z elementów europejskiej sieci ekologicznej ECONET PL tworzącej obszary węzłowe składające się z biocentrów, korytarzy ekologicznych i bogactw ekosystemów [Studium... 2008]. Dolina Warty ma duże znaczenie ekologiczne dla Poznania – jest obszarem przewietrzania miasta, znajdują się tu półnaturalne ekosystemy, cenne z punktu widzenia ochrony różnorodności flory i fauny miasta [Wojterski i in. 1973]. W zasięgu doliny Warty znajduje się obszar byłego zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Morasko” oraz by-

łego użytku ekologicznego Dębina. Obecnie, na omawianym obszarze, prawnie chroniony jest jedynie użytk ekologiczny Wilczy Młyn (ryc. 2).

Dolina Warty tworzy w granicach administracyjnych miasta dwa kliny zieleni – północny, zwany również naramowickim, grupuje łąki, łągi, lasy komunalne oraz ogródki działkowe, zgrupowane wokół północnego fragmentu doliny Warty. Klin południowy, zwany Dębińskim, oparty jest o południowy fragment doliny Warty i składa się z łąk terasy zalewowej, dużego kompleksu leśnego Dębina oraz parku im. Jana Pawła II.

W drugiej połowie XIX wieku, po uruchomieniu żeglugi parowej, na Warcie stały się możliwe rejsy rzecznyymi statkami wycieczkowymi. Przy pierwszych wycieczkach używano wolnych od pracy holow-

ników towarowych, które wkrótce zostały zastąpione przez specjalnie do tego przeznaczone statki pasażerskie i łodzie motorowe. Przed pierwszą wojną światową podjęto próby wprowadzenia regularnej komunikacji pasażerskiej drogą wodną, jednakże gęsto powstająca sieć kolejowa stanowiła zbyt dużą i szybką konkurencję – ruch pasażerski na największej w prowincji poznańskiej rzece ograniczył się do rejsów spacerowych w rejonie większych aglomeracji miejskich [Szyfter 2005]. W Poznaniu znaczącą, aczkolwiek obecnie jedyną, atrakcją turystyczną na rzece Warcie jest rejs „Jagienką” – parowym statkiem bocznokłowym. W ofercie Gospodarstwa Pomocniczego przy Regionalnym Zarządzie Gospodarki Wodnej w Poznaniu znajdują się propozycje wycieczek edukacyjnych i integracyj-

Ryc. 2. Północny fragment doliny Warty – użytk ekologiczny „Wilczy Młyn” (widok z Mostu Lecha)

Fig. 2. The northern fragment of the Warta Valley – an area of special ecological values called “Wilczy Młyn” (view from Lech Bridge)

nych: do Puszczykowa, połączona ze zwiedzaniem Muzeum – Pracowni Arkadego Fiedlera, oraz do Lubonia. Istnieje także możliwość zorganizowania innych rejsów w górę lub w dół rzeki, połączonych z piknikiem na murawie. Obecnie sytuacja finansowa „Jagienki” jest trudna, jeżeli w przyszłości nie znajdą się pieniądze, to statek może nie pojawić się w Poznaniu w przyszłym sezonie [Szczepańska 2008a].

Miasto Poznań, zdaniem niektórych urbanistów, uważa się za miasto „odwrócone od rzeki”. Odzywają się liczne głosy, aby „przybliżyć” Poznań do rzeki Warty i zagospodarować w tym celu jej dolinę, budując bulwary oraz budynki mieszkalne oraz użyteczności publicznej jak najbliżej brzegów. Często przywołuje się rozwiązania stosowane w innych miastach Europy i Polski, np. w Amsterdamie, Paryżu czy Wrocławiu. Tam brzegi zostały zabudowane, tworząc liczne urokliwe miejsca, gdzie znalazły się kawiarenki, puby i restauracje, chętnie odwiedzane przez spacerowiczów i turystów. Miejsca te tętnią życiem, są atrakcją dla mieszkańców i turystów, napędzają koniunkturę, dając utrzymanie licznej rzeszy usługodawców. Jeden z projektów zagospodarowania terenów nadwarciańskich, powstał w Pracowni Fizjotektoniki Akademii Sztuk Pięknych w Poznaniu, pod kierunkiem prof. Włodzimierza Dreszera. Zespół tworzyło 11 studentów. Prace trwały około roku. Zaproszono także szereg gości

z różnych dziedzin, którzy zajmują się środowiskiem przyrodniczym, dolinami rzecznyymi itp. Zwieńczeniem było otwarte sympozjum w Arsenale oraz wystawa makiet i wizualizacji. Obszarem badań była dolina Warty w granicach administracyjnych Poznania, a przedmiotem zainteresowania było kształtowanie krajobrazu kulturowego. Twórcom przyświecała idea stworzenia szeregu przestrzeni o dużych walorach krajobrazowych, rekreacyjnych i symbolicznych przy zachowaniu, czy wręcz poszerzeniu ich funkcji przyrodniczej. Dlatego projekt „Próba przywrócenia rzeki miastu” zakłada, że pierwszym krokiem w kierunku ożywienia rzeki i przywrócenia jej miastu winno być stworzenie bazy i systemu dystrybucji sprzętu pozwalającego na powszechne udostępnienie walorów rzeki wraz z obszarem nadwarciańskiego krajobrazu. W tym celu, zdaniem autorów projektu, należałoby wybudować trzy porty – bazy: Puszczykowo – Chwaliszewo – Radojewo. Porty byłyby połączone nadwarciańską ścieżką edukacyjną o charakterze spacerowo-rowerowym. Każdy port posiadałby wypożyczalnię łodzi spacerowych wiosłowych i „gondolierowych” oraz wypożyczalnię rowerów.

Kolejna koncepcja zagospodarowania doliny rzeki Warty w rejonie Ostrowa Tumskiego opracowana została w ramach wewnętrznego konkursu Miejskiej Pracowni Urbanistycznej. Koncepcja zakłada częściowe zabudowanie wyspy, przede

wszystkim w północnej części. Miałyby tu powstać nowe mosty i kładki dla pieszych, port rzeczny dla jachtów oraz centrum wędkarskie. Projekt przewiduje utworzenie 5 kondygnacyjnej zabudowy mieszkaniowej i usługowej, placu miejskiego oraz Europejskiego Centrum Kultury i sali koncertowej. W planie zabezpieczono również tereny przeznaczone na funkcje sportowe [Przybylska 2007]. Jednak zdaniem Janusza Wiśniewskiego [Wiśniewski 2007] – zastępcy dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Poznaniu, autorzy tych propozycji nie wzięli pod uwagę wszystkich czynników decydujących o reżimie hydrologicznym rzeki i wysuwają propozycje bardzo trudne do zrealizowania w Poznaniu. Według Wiśniewskiego [Wiśniewski 2007] dolina rzeki Warty nie może służyć zabudowie, może jednak być atrakcyjnym miejscem wypoczynku, rekreacji, sportów. Istnieje wiele możliwości wykorzystania rzeki dla turystyki wodnej, ale trzeba wybudować port małej żeglugi z podstawową infrastrukturą sanitarną i bazą żywieniową. Dolina Warty nadaje się do zlokalizowania boisk, ścieżek rowerowych, alejek spacerowych i wszelkich obiektów rekreacyjnych, które powinny spełnić dwa warunki – nie pogarszać warunków przepływu wód powodziowych i nie generować znaczących dla mieszkańców strat finansowych, związanych z konserwacją tej turystycznej infrastruktury.

Dolina Bogdanki

The Bogdanka valley

Rzeka Bogdanka jest lewo-brzeżnym dopływem Warty o długości 9 km; ciek ten w całości mieści się w granicach administracyjnych miasta Poznania. Źródła Bogdanki znajdują się w Jeziorze Strzeszyńskim, a jej końcowy odcinek został włączony w system kanalizacji burzowej, co znacząco pogarsza stan jej wód.

Dolina Bogdanki od wieków przyciągała ludzi. Tu znajdują się jedne z najstarszych śladów ludzkiej bytności na terenie dzisiejszego Poznania. W średniowieczu w jej dolinie powstała wieś Jeżyce. Jej wody zasilają najpierw miejską fosę, następnie wykorzystywano ją w zabezpieczeniu Twierdzy Poznań [Kaniecki 1993].

Wokół doliny Bogdanki zgrupowana jest zieleń tworząca najlepiej zachowany zachodni, czyli Gołęciński klin zieleni. Składa się on z Lasu Gołęcińskiego, parku Sołackiego, parku im. A. Wodziczki, parku Cytadela, Ogrodu Botanicznego oraz licznych ogródków działkowych. Znajdują się tu również, cenne pod względem przyrodniczym, byłe użytki ekologiczne: Psarskie, Nad Jezioro, Strzeszyn, Bogdanka.

Bez wątplenia szczególnym walorem krajobrazowym i wypoczynkowym doliny są dwa duże naturalne jeziora: Kierskie i Strzeszyńskie oraz sztuczny Zbiornik Rusalka i Stawy Sołackie, powstałe w wy-

niku spiętrzenia wód rzeki Bogdanki. W strefie brzegowej Jeziora Kierskiego, znanego w kraju miejsca sportów wodnych, zlokalizowane są liczne przystanie jachtowe. Istotnym elementem zagospodarowania rekreacyjno-sportowego brzegów jezior są ogólnodostępne strzeżone kąpieliska. Na obszarze zachodniego klina zieleni znajdują się cztery takie obiekty, co uwzględniając warunki fizjograficzne tego terenu oraz liczbę mieszkańców Poznania, wydaje się być niewystarczające. Najważniejszym elementem bazy sportowej omawianego terenu są dwa duże obiekty sportowe Klubu Sportowego „Olimpia” oraz Hipodrom „Wola”. Istotną rolę w podejmowaniu aktywnego wypoczynku przez najmłod-

szych pełnią place zabaw i boiska sportowe [Szczepańska 2008b].

Mozaikowość struktur tworzących zachodni klin zieleni decyduje o zmienności krajobrazu w badanym terenie, co w połączeniu z wyznaczonymi szlakami turystycznymi stwarza atrakcyjne warunki dla spacerowiczów i rowerzystów (ryc. 3). Wyznaczony szlak integruje i poprawia dostępność obiektów rekreacyjnych oraz bazy urządzeń sportowych zlokalizowanych na tym obszarze. Istnieje jednak potrzeba połączenia wspomianej drogi rowerowej z trasami w mieście. Poprawę bezpieczeństwa na szlaku mógłby zapewnić bezkolizyjny przejazd przez ul. Lutycką (np. budowa kładki dla pieszych i rowerzystów).

Ryc. 3. Węzeł szlaków: pieszego, rowerowego i konnego, położony w dolinie Bogdanki

Fig. 3. Trail intersection for hikers, walkers, cyclists and horseback riders, situated in the Bogdanka Valley

Organizacja przestrzenna terenu oraz dogodna możliwość dojazdu środkami transportu publicznego, jak i własnym transportem, wpływa na popularność tego miejsca wśród mieszkańców Poznania i okolic. Nie bez znaczenia dla podejmujących wypoczynek w tym obszarze jest brak obiektów przemysłowych. Niestety, duże obciążenie terenu ruchem turystycznym oraz znaczące braki w infrastrukturze mogą prowadzić do jego degradacji, a w konsekwencji do obniżenia atrakcyjności rekreacyjnej.

Dolina Cybiny

The Cybina valley

Rzeka Cybina, prawobrzeżny dopływ Warty, tylko na krótkim (9 km) odcinku swego dolnego biegu płynie w granicach administracyjnych Poznania. Jej źródła znajdują się we wsi Nekiółka, w gminie Kostrzyn. Całkowita długość rzeki wy-

nosi 43,5 km; powierzchnia jej zlewni – 201,5 km². Jest to zlewnia typowo rolnicza, co decyduje o dużej zawartości związków biogenych w wodzie rzeki. Poważnym źródłem zanieczyszczeń zanieczyszczenia wód Cybiny jest Swarzędz i Kostrzyn [Gołdyn 1996].

Dolina Cybiny jest zalesiona jedynie w początkowym i końcowym fragmencie. Najciekawszy krajobrazowo jej fragment stanowi odcinek od wsi Uzarzewo, przez tereny wsi Gruszczyn i Gortatowo do Swarzędza, gdzie znajdują się liczne rozlewiska. Dolinę tego cieku planuje się objąć ochroną w ramach Parku Krajobrazowego. Na terenie Poznania, wokół cieku zgrupowana jest zieleń wschodniego klina zieleni, zwanego cybińskim lub maltańskim. Znajduje tu park Tysiąclecia, kompleks leśny Białej Góry i Wielkopolski Park Zoologiczny, Cmentarz Miejski Miłostowo oraz użytek ekologiczny Olszak I (ryc. 4) i były – Olszak II.

Z biegiem rzeki związanych jest wiele sztucznych i naturalnych zbiorników wodnych. W okolicy Iwna i Promna Cybina przepływa przez kompleksy stawów rybnych. W środkowym biegu rzeka przepływa kolejno przez 3 jeziora: Góra, Uzarzewskie i Swarzędzkie. W dolnym biegu – w granicach administracyjnych Poznania – jej wody spiętrzone są w kaskadzie 4 wstępnych zbiorników zaporowych zwanych stawami (Antoninek, Młyński, Browarny i Olszak), a następnie w Zbiorniku Maltańskim (ryc. 5).

Zbiornik Maltański został spiętrzony w 1952 roku; powstał, aby służyć uprawianiu sportów wodnych (wioślarstwo), rekreacji biernej i czynnej oraz ochronie przeciwpowodziowej. W latach 80. XX wieku przebudowano i pogłębiono zbiornik w celu stworzenia nowoczesnego toru regatowego, na którym obecnie organizowane są krajowe i międzynarodowe zawody. Przy akwie znajduje się strzeżone kąpielisko z przestronną trawiastą plażą, boisko do siatkówki plażowej i plac zabaw oraz wypożyczalnia sprzętu sportowego. Teren otaczający jezioro posiada zaplecze gastronomiczne i sanitarne, a utwardzona nawierzchnia ścieżki poprowadzonej wokół jeziora sprzyja osobom jeżdżącym na rowerach i rolnach. Na brzegu zbiornika zlokalizowane są obiekty rekreacyjne tj.: całoroczny stok narciarski „Malta-Ski”, Maltańska Kolej Dziecięca, tor saneczkowy, pole do mini-golfa, korty tenisowe, sztucz-

Ryc. 4. Użytek ekologiczny „Olszak I” w dolinie Cybiny

Fig. 4. Area of special ecological values called “Olszak I” in the Cybina Valley

Ryc. 5. Zbiornik Maltański powstały w wyniku spiętrzenia wód rzeki Cybiny

Fig. 5. The Malta Reservoir created as a result of the accumulating waters of the Cybina River

ne lodowisko (działające od listopada do marca), camping (156 miejsc noclegowych), hotel (200 miejsc noclegowych), a w dalszym sąsiedztwie Wielkopolski Park Zoologiczny. Od 1991 roku nad jeziorem odbywa się słynny Festiwal Teatralny Malta. W przyszłości planuje się budowę kompleksu sportowo-rekreacyjnego Termy Maltańskie wykorzystującego podziemne zasoby wód termalnych [Szczepańska 2009].

Położenie Malty i jej atrakcyjność przyrodnicza zadecydowały, że już na początku XX wieku, jeszcze przed uzyskaniem niepodległości państwa, powstała koncepcja utworzenia na tym terenie parku narodowego o funkcjach rekreacyjnych. Projekt Parku Narodowego na Malcie opracowany przez Adama Ballenstedta przewidywał umieszczenie wśród terenów zieleni obiektów rekreacyjnych: boiska, hale gimnastyczne, łaźienki, teatry, domy wypoczynkowe i wakacyjne dla robotników i młodzieży pracującej w kupiectwie [Mikuła 1996]. Projekt ten, pomimo że bardzo dobrze wykorzystywał walory terenu i uwzględniał wszelkie potrzeby rekreacyjne, nie doczekał się w okresie międzywojennym realizacji [Bogucki 1996].

Podsumowanie

Conclusion

Miasto Poznań posiada korzystny układ dolin rzecznych, w oparciu, o który powstał klinowo-

-pierścieniowy system terenów zieleni. Cztery zachowane do dziś naturalne kliny zieleni ukształtowane zostały w dolinach rzek przepływających przez miasto: Warty (północny i południowy klin zieleni), Bogdanki (zachodni), Cybiny (wschodni). Zbiegające się w śródmieściu doliny rzeczne grupują łąk teras zalewowych, łągów, lasów komunalnych oraz ogródków działkowych i parków miejskich. Zaletą klinowo-pierścieniowego systemu opartego o doliny rzeczne, urozmaiconego naturalnymi i sztucznymi jeziorami, jest nieprzerwana ciągłość oraz zwartość terenów zieleni, która sprzyja tworzeniu korytarzy ekologicznych i wpływa na zwiększenie różnorodności flory i fauny w granicach administracyjnych miasta. Ponadto, tak ukształtowany system zieleni decyduje o lokalnym mikroklimacie i przewietrzaniu aglomeracji, podnosząc jakość panujących warunków zdrowotnych i sanitarnych. W rezultacie, wysokie walory przyrodnicze i krajobrazowe klinów stanowią dobre podstawy do rozwoju w ich obrębie łagodnej turystyki. Jednocześnie tereny klinów przy właściwym ich zagospodarowaniu mogą

stanowić atrakcyjne miejsce dla uprawiania aktywnej i biernej rekreacji.

Stwierdzenie, że miasto Poznań jest miastem „odwróconym od rzeki” wydaje się być słuszne, choć biorąc pod uwagę reżim rzeki Warty trudno oczekiwać, że dolina ta będzie pełnić funkcje rekreacyjne na miarę Sekwany w Paryżu czy Tamizy w Londynie.

Dolina rzeki Warty to rezerwar przestrzeni o określonym potencjale, możliwym do wykorzystania dla mało agresywnych form wypoczynku mieszkańców. Jednocześnie, wskazane wydaje się zwiększenie wykorzystania rzeki dla potrzeb turystyki wodnej. Ze względu na wysokie walory przyrodnicze i krajobrazowe doliny Bogdanki, urozmaicone zagospodarowanie brzegów zbiorników wodnych oraz lokalizację obiektów sportowo-rekreacyjnych obszar ten należy zakwalifikować jako korzystny dla uprawiania aktywnych form wypoczynku. Dolina Cybiny wraz ze spiętrzoną Zbiornikiem Maltańskim i okalającym go terenem, na którym zlokalizowano liczne obiekty rekreacyjne to również atrakcyjne przez cały rok miejsce wypoczynku.

W obawie o przyszłość i stan rzek, akwenów oraz otaczających je terenów należy jednak określić jasne zasady ich ochrony i użytkowania. Zasady te winny dotyczyć sposobu zagospodarowywania dolin rzecznych, uwzględniając ich indywidualny charakter. W przypadku rzeki Warty wskazana byłaby lekka zabudowa w postaci reprezentacyjnych bulwarów i promenad spacerowych, zwłaszcza w okolicy Ostrowa Tumskiego, Chwaliszewa i Śródki. Natomiast tereny zieleni towarzyszące ciekom i akwenom wodnym należałoby kompleksowo chronić przed skutkami antropopresji spójnymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Powinna również istnieć jedna instytucja zarządzająca rzekami (obecnie kompetencje te są rozproszone wśród wielu użytkowników) dysponująca odpowiednimi środkami. Niebagatelną rolę mogłaby również odegrać współpraca z mieszkańcami i administratorami przyległych terenów.

Ryciny wykonała autorka.

Figures by author.

Magdalena Szczepańska

Wielkopolska Wyższa Turystyki i Zarządzania w Poznaniu
Wielkopolska Higher School of Tourism and Management in Poznań

Literatura

1. Bogucki J., Staniewska-Zątek W., 1996, *Warunki do rekreacji mieszkańców Poznania* [w:] „Środowi-

sko naturalne miasta Poznania” pod red. J. May, S. Stelmasiak, L. Kurek, I. Ludwiczak, M. Niezborąła, Total – Druk, Poznań, cz. 1, s.155–173.

2. Dreszer W., 2006, *Studium projektowe zagospodarowania Warty i terenów nadwarciańskich od Puszczykowa do Radojewa* [w:] „Próba przywrócenia rzeki miastu – Warta w Poznaniu”, Pracownia Fizjotektoniki ASP, Poznań, s. 22–26.

3. Gacka-Grzesikiewicz E., 2000, *Różnorodność biologiczna dolin rzecznych* [w:] „Przyroda Polska”, Warszawa, nr 10/2000, s. 7.

4. Gołdyn Ryszard i in., 1996, *Wody powierzchniowe Poznania* [w:] „Środowisko naturalne miasta Poznania” pod red. J. May, S. Stelmasiak, L. Kurek, I. Ludwiczak, M. Niezborąła, Total – Druk, Poznań, cz. 1, s. 45–69.

5. Gołdyn R., Grabia J., 1998, *Program Ochrony Wód Rzeki Cybiny*, Urząd Miasta Poznania, Wydział Ochrony Środowiska, Total – Druk, Poznań.

6. Kaniecki A., 2000, *Dzieje miasta wodą pisane*, Wyd. Aquarius, Poznań.

7. Lewińska J., 2000, *Klimat miasta. Zasoby, zagrożenia, kształtowanie*, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej Oddział w Krakowie, Kraków.

8. Mikuła K., 1996, *Historia budowy zbiornika Malta a problemy bieżące* [w:] „Zbiornik Malta w Poznaniu. Funkcja sportowo-rekreacyjna a rybactwo” pod red. J. Mastyński, Polskie Towarzystwo Rybackie, Poznań, s. 9–12.

9. Przybylska A., 2007, *Nowe pomysły na Ostrów Tumski* (źródło: <http://dom.gazeta.pl/nieruchomosci>).

10. *Raport o stanie miasta*, 2003, Poznań.

11. *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Poznania* – 18.01.2008 r.

12. Szczepańska M., 2008a, *Elementy wodne w systemie rekreacyjnym miasta Poznania* [w:] „Studia Periegetica. Podróże drogi i szlaki kulturowe”, Zeszyty Naukowe WWSTiZ, Poznań, nr 2/2008, s. 179–198.

13. Szczepańska M., 2008b, *Zachodni klin zieleni jako obszar aktywnej rekreacji mieszkańców Poznania* [w:] „Turystyka i rekreacja jako formy aktywności społecznej” pod red. W. Staniewska-Zątek, T. Sankowski, E. Szczepanowska, R. Muszkieta, Poznań, Monografie WWSTiZ, nr 1/08, str. 39–53.

14. Szczepańska M., Szpakowska B., 2009, *Rekreacyjne znaczenie Zbiornika Maltańskiego i problemy związane z jego użytkowaniem* [w:] „Nauka, Przyroda, Technologie”, Poznań, 3,1,#53.

15. Szyfter I., 2005, *Warta i Poznań: Port rzeczny i żegluga pasażerska* (źródło: www.sobieski.org.pl/warta/doc/warta.doc).

16. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2004 r. Nr 92, poz. 880).

17. Wiśniewski J., 2007, *Warta w Poznaniu jest inna niż Sekwana w Paryżu* (źródło: <http://miasta.gazeta.pl/poznan>).